Tema: Årets klassikere: Herman Bang og Henrik Pontoppidan

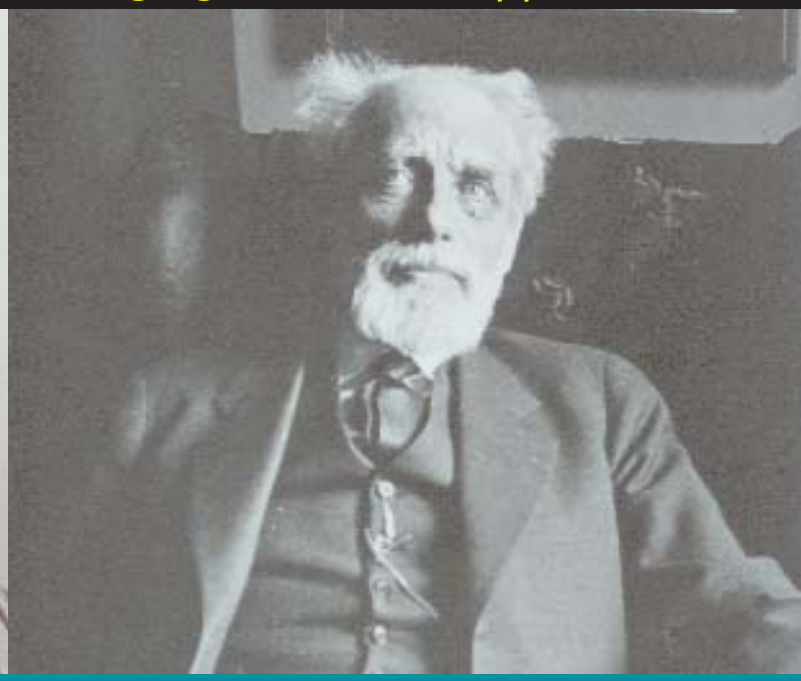

BOGENS VERDEN

TIDSSKRIFT FOR KULTUR OG LITTERATUR · 3|2007

„Kære Hr. Herman Bang“

Om forfatteren *Johannes V. Jensens ‘bølleoverfald’ på Herman Bang, men også noget om* personen *Johannes V. Jensen*

Af **PETER Q. RANNES**

I

Eftertidens billede af forfatter*personen* Johannes V. Jensen som en lille sur og usympatisk mand er i høj grad præget af det „bølleoverfald“, han i 1906 foretog på forfatteren Herman Bang. I kronikken „Samfundet og Sædelighedsforbryderen“[1] er emnet homoseksualitet, og selvom Jensens holdning ikke afviger væsentligt fra mange samtidiges, kom han gruelig galt af sted. Formelt set prøver han at gribe det sobert an ved bl.a. at henvise til samtidens lægevidenskabelige definition af homoseksualitet som en sindssygdom. Med en blanding af Darwinisme („Naturen er en demokratisk Institution“), opfordring til stiltiende accept („Lad dem [de homoseksuelle] have deres Privatliv som før, lad dem disponere over deres Person og finde hinanden i Hemmelighed“) og bornerthed over homoseksualitetens voksende offentlige udtryk („De har i den senere Tid rakt Hals her i Byen på en temmelig udæskende Maade, de har dannet Ring og befæstet sig i Blade og på Teatre, overalt, hvor Folk ses, saa man kunde faa Indtryk af, at der ikke var andre“) løber sproget atter og atter af med ham.

Den berygtede passage, hvor Herman Bang uden navns nævnelse står for skud, lyder således: „En meget kendt Forfatter, der i øvrigt for uden at være abnorm [dvs. homoseksuel] ogsaa har vist Talent, er naaet til i disse sidste Dage at staa frem og snakke om Landets Forsvar. Staklen, der næppe nogensinde har haft et Vaaben i sin Haand, lider formodentlig i Øjeblikket af platonisk Kærlighed til en Løjtnant“. Mere perfidt kan det vist ikke gøres.

Herman Bang reagerede ikke selv offentligt på Johannes V. Jensens kronik. Og da litteraten Valdemar Vedel tog sagen op for at få Johannes V. Jensen smidt ud af Dansk Forfatterforening, skrev Bang i et brev til Peter Nansen på Gyldendal: „Jeg beder dig indstændeligt og inderligt, at du vil gøre alt for, at der i øjeblikket intet foretages mod Johannes V. Jensen i ‘Forfatterforeningen’. Det vil kun skade mig og jeg ønsker kun stilhed.“[2]

Sagen endte efter megen polemik i dagspressen i Forfatterforeningen, hvor Georg Brandes opfordrede de andre medlemmer til ikke længere at hilse på Jensen, som dog ikke blev ekskluderet af foreningen.

Man kan lede flere steder efter Johannes V. Jensens motiv til at angribe forfatterkollegaen Herman Bang på denne voldsomme måde. Med udgangspunkt i Jensens skønlitterære tekster kunne man begive sig ind i en analytisk afkodning af en problematisk dobbeltbundet maskulinitet hos Jensen, som kunne forklare, hvordan den fysisk lille mand, der benyttede enhver lejlighed til at fremhæve sin fysiske formåen (som f.eks. i digtet „Som Dreng skar jeg Skibe“), udtrykker en slags nedgravet mandekropsforskrækkelse/-forelskelse, der i sin uforløsthed udfolder sig verbalt i en slags homofobi.

Indlysende er det også – som f.eks. Lars Handesten[3] – at se udfaldet mod først Bang, så Vedel og siden alle mulig andre som Jensens forsøg på at få virkeligheden til at passe med sin selvopfattelse: at han ikke var del af det fine, akademiske selskab, men stod udenfor og dér repræsenterede det almindelige, sunde menneske. Som reaktion på Vedels forsøg på at få ham ekskluderet af Forfatterforeningen skrev Jensen i endnu en kronik i Politiken dette: „sæt jeg ikke var Medlem! Sæt jeg ikke en Gang var Forfatter, men bare et Menneske, der advarer mod Æstetik, og gør det skriftligt! Ekskluder mig … jeg *er* ekskluderet!“[4]

Men Bang-Jensen-sagen var nemlig ikke bare endt med dette: at Herman Bang fik dette sidste offentlige hug, der skulle medvirke til at sende ham i en slags landflygtighed i Berlin, og i næsten symbolsk forstand føre frem til at han døde ensom (eller bare alene) i en togkupé på en oplæsnings-

turné i USA, og at Johannes V. Jensen som person fik sat sig endegyldigt uden for det gode selskab – som forfatter fik han skrevet sig tilbage og toppede i den sammenhæng med at få Nobelprisen i litteratur i 1944.

Sagen har et andet, ikke så kendt, efterspil, der kunne give et fingerpeg om, hvad Johannes V. Jensen havde gang i, da han kastede sig over Bang.

II

Johannes V. Jensen var i det lange løb ikke stolt af sit angreb på Herman Bang. Og da han i 1908 var i Berlin, hvor Bang boede, opsøgte han ham. Jensen bankede på hos Bang, men der blev ikke lukket op.

Den 13. december 1908 skriver så Jensen i Berlin til Bang:

„Kære Hr. Herman Bang
Jeg var her for at se til Dem, da Hr. Fischer fortæller mig de var syg og alene. Hvis De endnu skænker den beklagelige Affære en Tanke, hvor jeg havde alt for let ved at spille den Stærkeres Rolle beder jeg Dem tro at det ikke var Dem personligt jeg sigtede efter men visse politiske Magtcentre, hvis Betydning jeg den Gang nærede en Overtro til. Jeg vilde ønske De kunne glemme det. Bjørnson hilste mig en Dag fra Dem. Hvis de bryder Dem om en Haand som min – ikke fordi hverken De eller jeg tror vi kan hjælpe eller hjælpes, heller ikke i Haab om at de elendige Forhold derhjemme bliver bedre derved – jeg mener hvis De ikke vilde regne mig i Forgrunden naar sørgelige Erindringer passerer forbi, vilde ogsaa jeg føle mig lettet. I det Fremmede vil man ikke gærne skamme sig som Dansk, hjemme gør det jo ikke noget. Jeg haaber De snart bliver rask igen og kan gense Steder og Mennesker der er noget for Dem.
Deres hengivne
Johannes V. Jensen“ [5]

Det hører med til historien, at Herman Bang i et brev svarede Johannes V. Jensen den 11. januar 1909, på

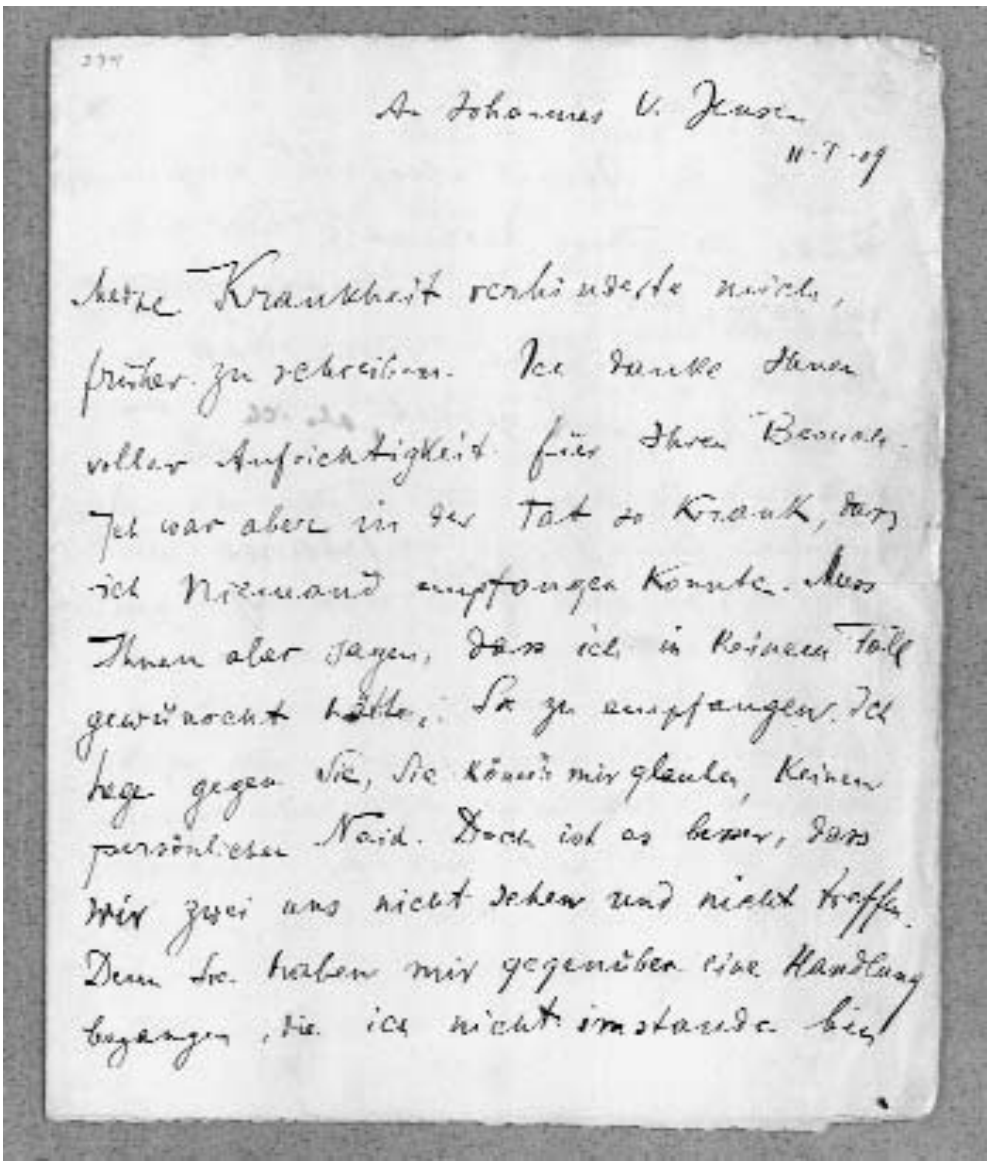
An Johannes V. Jensen
11-1-09

Første side af Herman Bangs brev til Johannes V. Jensen. Af uransagelige grunde skrevet på tysk.

tysk og med det neutrale anslag „An Johannes V. Jensen“. Bang skriver bl.a., at han er glad for besøget og ikke nærede nogen nid til Jensen, men også dette:

„[…] De har overfor mig handlet på en måde, som jeg er ude af stand til at fatte. […] De [burde] være den sidste – nej, snarere De kunne overhovedet ikke tillade Dem at gribe til den slags våben mod mig. Jeg ved ikke, om De ville kunne forstå, at jeg føler sådan – men selve min følelse er uforanderlig. Derfor er det bedst, at vi to ikke mere ses eller mødes.

Jeg takker Dem endnu en gang, fordi De havde i sinde at besøge mig. De må også vide, at der ikke findes mange, der så inderligt ønsker, at Deres store livsværk må lykkes, som jeg
Herman Bang“ [6]

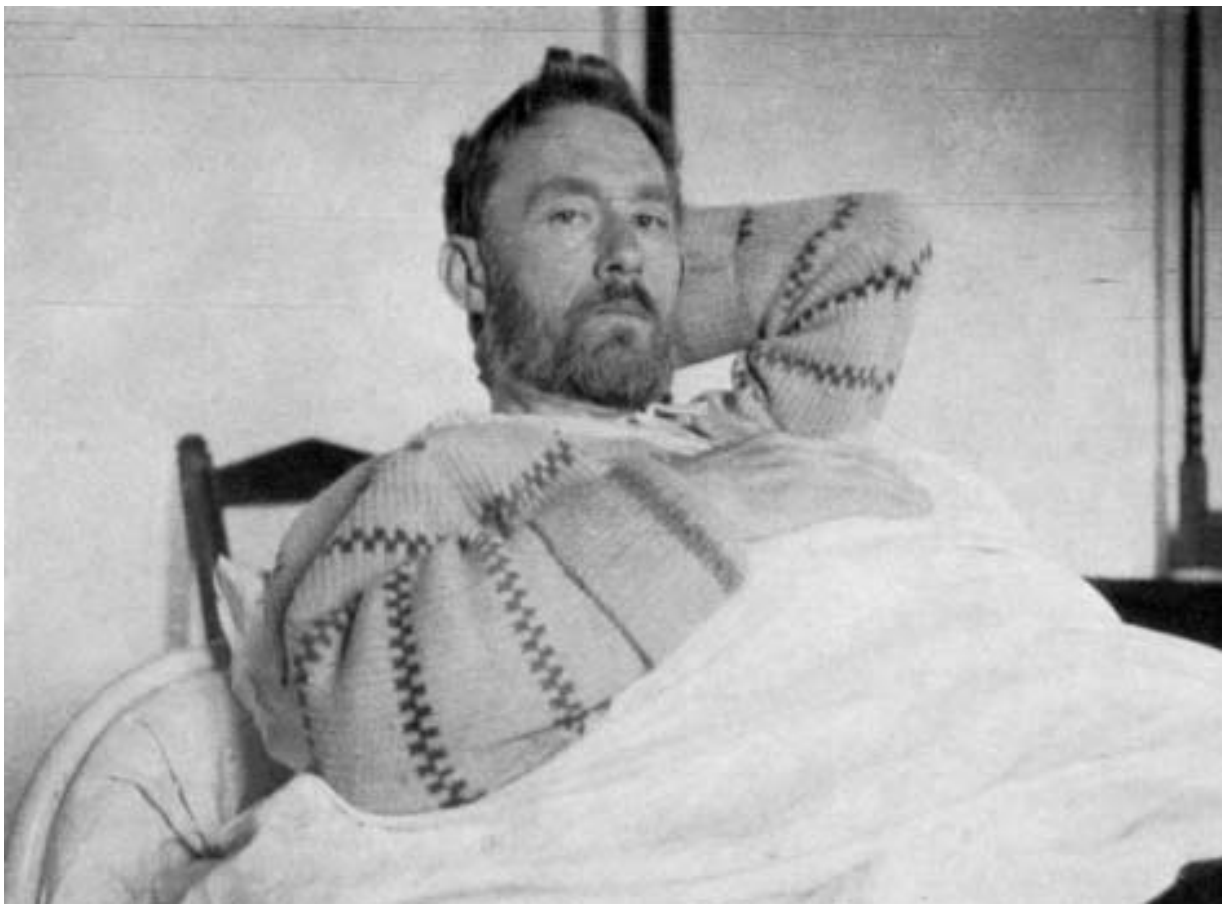

Det er to meget forskellige breve, vi har med at gøre her. Jensen prøver at forklare det skete ved en række ydre faktorer („det var ikke Dem personligt jeg sigtede efter men visse politiske Magtcentre") og antyder kun indirekte, hvad han føler: han 'ønsker' og 'håber', og hans ønske om tilgivelse fra Bang er kun et formelt ønske: han vil være 'lettet', hvis ikke han var Bangs sørgeligste erindring.

Bang derimod griber dybt ned i det personlige og taler om, at han ikke er i stand til at 'fatte', giver afkald på, at Jensen skulle kunne forstå det skete og ender i følelsen, der „er uforanderlig". Mens Johannes V. Jensen ønskede at Herman Bang kunne *forstå*, hvad der var sket, ville Bang have Jensen til at føle, hvad Bang følte. Brevene viser den fornuftige Jensen over for den følsomme Bang.

Det vil ikke være rigtig at kalde *forfatteren* Johannes V. Jensen en ufølsom forfatter. Tusindvis af læsere ville modsætte sig det. Men var da *personen* Johannes V. Jensen en ufølsom person?

Ja, når man ser på Bang-sagen og det øvrige offentlige billede af Johannes V. Jensen, kunne man mene det. Nu et halvt århundrede efter forfatterens død er det stadig billedet af den lille pertentlige, tilknappede, sure mand med de runde briller, som den samtidige karikatur igen og igen gengav, der råder. Andre kendte billeder af Johannes V. Jensen modsiger ikke det officielle 'billede' af forfatteren, men føjer kun de nuancer til, som Jensen i markedsføringen af sig selv ønskede fremhævet: forfatteren i regulært motortøj og blød hat på motorcykel, forfatteren i arbejdstøj og krum pibe ved sin store murede mammut i Tibirke Bakker, forfatteren med cigar og krydsede bukseseler og den hjembragte manchuriske flitsbue i strakt arm.

Kun ét kendt billede forstyrrer denne helhed. Billedet, der må være et privatfoto[7], er fra september 1918 og viser en ikke bare ubarberet, men fuldskægget Jensen. Den ellers altid udadlelige frisure er nærmest uglet, og hvor et skarpt blik plejer at herske bag de karakteristiske runde briller på en

næsten stikkende måde, mødes man her af et par nysgerrige, afventende øjne. Den afslappede situation, ansigtet udstråler, understreges af påklædningen. Væk er det allestedsnærværende tweedtøj med høj flip, stift slips og pyntelig slipsenål og erstattet af – hold fast – en stor (alt for stor, ærmerne er smøget op) strikketrøje og – gud forbyde det – et slumretæppe.

Hvem er denne Johannes V. Jensen? Og hvem er så den lille sure mand på de officielle pressefotos?

Der findes selvfølgelig masser af vidnesbyrd fra Johannes V. Jensens familie og hans personlige venner, der beretter om, hvor flink en mand han egentlig var. Vennen Hans Hvass har i bogen *Små Johannes V. Jensen bemærkninger* lutter pudsige historier om den ofte morsomme og underholdende mand. I bogen *Min faders hus* fortæller Villum Jensen om sin opvækst og sin berømte fars lidet kendte selskabelighed. Sammenholder man det med, hvad Johannes V. Jensen anden søn Jens Jensen et sted skriver om faderen: „Han opfattede det som pligt at vise verden et alvorligt, næsten bistert ansigt. Det var en officiel facade"[8] begynder der at tegne sig et andet billede. Johannes V. Jensen var to personer: forfatterpersonen og privatpersonen.

Johannes V. Jensen hægede som kun få andre offentlige personer om sit privatliv. Det er nok ikke uden grund, at Oluf Friis' stort anlagte biografi om Jensen *Den unge Johannes V. Jensen* (GAD, 1973) kun går til 1902. Herefter holdt digteren alle oplysninger om sit privatliv tæt ind til kroppen og 'redigerede' i det omfang det kunne lade sig gøre sit offentlige billede.

I 1904 giftede han sig med fru Else og stiftede hjem. Dette år er i flere sammenhænge (Jørgen Elbek, Leif Nedergaard m.fl.) gjort til et skelsår i forfatterskabet. Det er i de år Johannes V. Jensen på den ene side bliver til en offentlig person og på den anden får et privat- og familieliv, og han er således tvunget til at beslutte, hvordan de to sider skal administreres i forhold til hinanden.

Til Ernst Boisen, hans forlægger på Gyldendal, skriver Johannes V. Jensen allerede i januar 1905:

„Der var en Ting til jeg skulde henstille til Dem, og det er om De kunde tjene mig i at oversende mig eller i min Nærværelse tilintetgøre de Breve, jeg gennem Aarene har sent til Dem. Ved at læse Ibsens Breve (sans comparaison) slog det mig, som en smagløs Ting at der skal offentliggøres Breve mellem en Forfatter og en Forlægger (toujours sans comparaison): Hvis De ikke vil af med Brevene (nu har vi jo Kontrakt, saa af den Grund behøver De dem ikke) bliver jeg nødt til at sætte 'Eftertryk forbydes' paa min Korrespondance eller skrive med forsvindende Blæk eller oprette et Jærn- og Trusselstestamente for at faa det forhindret."[9]

I „Himmerlands Beskrivelse" fra *Himmerlandshistorier. Tredie Samling* (Gyldendal, 1910) har Johannes V. Jensen fået sin grundholdning helt på plads, og der er ingen slinger i valsen mht. forholdet mellem på den ene side det private, biografien og på den anden den litterære produktion:

„I den Sammenhæng ønsker jeg, som Materiale til min Biografi, der vel kunde passe ind i Beskrivelse af Himmerland, eksklusivt at henvise til min samlede trykte Produktion, idet jeg gør opmærksom paa at den ikke paa noget Punkt er autobiografisk, […] Skulde Kritiken alligevel med gængs Smag for Sladder foretrække at beskæftige sig med en enten uordnet og altsaa netop ukunstnerisk eller en borgerlig, ganske uinteressant Privattilværelse, i Stedet for Aandsarbejderens staaende og til en vis Grad universelt gyldige Intentioner, saa velbekomme."

I et brev fra 1912 til K.K. Nicolaisen, der syslede med en biografisk bog om Johannes V. Jensen, skærer Jensen helt ind til benet:

„Desværre kan jeg ikke hjælpe Dem med andre biografiske Oplysninger end dem der findes i mine offentliggjorte Arbejder eller f. Eks. i Allers Leksikon, hvortil jeg i sin Tid gav de nødvendige Oplysninger om Fødeaar etc., i Virkeligheden mener jeg ikke Publikum har Krav paa mere eller kan tænkes at interessere sig yderligere for en Skribent end gennem hans Produktion. Heller ikke ønsker jeg andre Billeder offentliggjorte end mit Portræt."[10]

Nu bliver selv det officielle foto af Johannes V. Jensen udpeget som „ikon". Der er ingen vej tilbage.

En endelig markant pointering af, at Johannes V. Jensen ikke tillod, at grænsen mellem det private og det offentlige på nogen måde blev overskredet, fandt sted, da vennen, forfatteren Jeppe Aakjær udgav sine erindringer *Fra min bitte Tid. En kulturhistorisk Selvbiografi* (Gyldendal, 1928). Efter at have læst Aakjærs erindringer skriver Jensen til ham:

„Jeg har ikke været glad for dine 'Erindringer', og synes ikke, hvis gammelt Venskab ellers betyder noget, at man helst skal tie stille for hinanden om hvad man synes […] For min Part ved du at jeg sondrer mellem Privatliv og den Side man vender mod Publikum i sine skrevne Ting og jeg vil bede dig, hvis du i Fortsættelsen af dine Erindringer komme til hvad Berøring vi har haft med hinanden, om at indskrænke dig til de Indtryk du har haft af mit Forfatterskab: Oplysninger om min Person eller om min Familje vilde jeg tage dig ilde op".[11]

Johannes V. Jensen er parat til at gå så langt som til at sætte sit livslange venskab med Jeppe Aakjær over styr for at holde sit privatliv ude af Aakjærs erindringer.

Johannes V. Jensen som vi kender ham. PRESSEBILLEDE FRA NORSK GYLDENDAL, U.Å.

III

Der er ingen tvivl om, at Johannes V. Jensen formåede at sætte vandtætte skotter mellem sit privatliv og sit offentlige liv. Men var der en pointe med det ud over det indlysende, at manden ikke mente det ragede offentligheden, hvad han foretog sig privat? Var det ren og skær bornerthed, Jensen lagde for dagen, eller gemte der sig i den utvetydige opdeling en eller anden form for logik?

Der var en anden form for logik, der lå bag, for skotterne gik så at sige også den anden vej. Fra det offentlige til det private. Som alt, der måtte havde været mellem Jensen og Aakjær privat, skulle holdes strenge adskilt fra det offentlige, havde det offentlige for Johannes V. Jensen aldrig nogen privat karakter. I 1916 uddyber Johannes V. Jensen dette i et brev til litteraten Vilh. Andersen:

„En principiel Uoverensstemmelse mellem Skribenter, hvad De selv kalder et 'offentligt Mellemværende', tilhører Offentligheden, om De vil Litteraturhistorien, snarere end privat Korrespondance".[12]

Ved at vælge at udtrykke sig offentligt, gør man – i Johannes V. Jensens logik – sig til en offentlig figur med deraf følgende fare for, at man som sådan udsættes for offentlige kommentarer, kritik o.l.

Så „logikken" i Johannes V. Jensens bølleangreb på Herman Bang i 1906 og især i den undskyldende sætning i brevet fra Berlin – „det var ikke Dem personligt jeg sigtede efter" – var denne: når Bang (f.eks. med den homoerotisk ladede roman *Mikaïl* fra 1904) offentligt havde stillet sin homoseksualitet til skue og offentligt havde blandet sig i debatten om landets forsvar, kunne dette uden videre inddrages i den offentlige debat. *Forfatteren* Herman Bang fik sine hug af *forfatteren* Johannes V. Jensen, *personen* Herman Bang blev såret, mens *personen* Johannes V. Jensen var nærmest uforstående over for det skete.

Forklaringen på den logik, som lå bag Johannes V. Jensens angreb på Herman Bang, er ikke nogen undskyldning for Johannes V. Jensens misgerning. Kun en forklaring. Men det er samtidig en forklaring – det viste forskellen på de to breve som Jensen og Bang udvekslede i Berlin –, som aldrig kunne fremstå som en forklaring for Herman Bang.

NOTER:

1 Kronik i Politiken 30. november 1906.
2 Citeret efter Dorrit Willumsen: *Bang* (Gyldendal. 1996), p. 330.
3 Lars Handesten: *Johannes V. Jensen* (Gyldendal, 2000), p. 205ff.
4 Kronik i Politiken 4. april 1907.
5 Citeret efter brev i Det Kongelige Biblioteks håndskriftssamling.
6 Som fundet i Herman Bangs brev i Det Kongelige Biblioteks håndskriftssamling. Oversættelsen er fra Willumsen: *Bang*, p. 338f.
7 Billedet er gengivet i Aage Marcus: *Den lange vej* (Gyldendal, 1969).
8 I en kronik i Politiken i anledning af 80-årsdagen for Johannes V. Jensens fødsel.
9 Efter brev på Det Kongelige Biblioteks håndskriftssamling.
10 Efter brev på Det Kongelige Biblioteks håndskriftssamling.
11 Efter brev på Det Kongelige Biblioteks håndskriftssamling.
12 Efter brev på Det Kongelige Biblioteks håndskriftssamling.

PETER Q. RANNES
er centerleder v. Hald Hovedgaard og medredaktør af *Bogens Verden*.

Afsender: Det Danske Forfatter- og Oversættercenter, Hald Hovedgaard, Ravnsbjergvej 76, 8800 Viborg

POST B
PP DANMARK

BOGENS VERDEN

3|2007

Bruno Svindborg: Årets klassikere 2007.
Herman Bang og Henrik Pontoppidan *s. 3*

Rikke Rottensten: 'Brandet' Bang – en introduktion *s. 9*

Knud Arne Jürgensen: Herman Bangs sans for scenen *s. 13*

Maja Lucas: Det, man kalder livet. En refleksion over Herman Bang *s. 18*

Peter Q. Rannes: „Kære Hr. Herman Bang".
Om *forfatteren* Johannes V. Jensens 'bølleoverfald' på Herman Bang,
men også noget om *personen* Johannes V. Jensen *s. 19*

Herman Bang karikeret *s. 24*

Jens Kristian Lings: Henrik Pontoppidan – en introduktion *s. 33*

Johan Rosdahl: En klassiker. Et par bemærkninger om
Henrik Pontoppidans *Isbjørnen* *s. 40*

Erik M. Christensen: Henrik Pontoppidans *Skyer*: Anarkisme? *s. 43*

Karsten Sand Iversen: Med andre ord.
En anmeldelse af Anne Marie Bjergs
På dansk ved ... Et essay om litterær oversættelse *s. 48*

Nan Dahlkild: Bibliotekskanon? 12 danske biblioteksbygninger *s. 50*